

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KU HITIMU KIDATO CHA SITA

121/2

KISWAHILI 2

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2016

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A, B, C, D na E zenye jumla ya maswali **tisa (9)**
2. Jibu maswali Matano ukichagua swali moja kutoka sehemu A,B, C na D. Katika sehemu E, Swali la tis ani la lazima.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. "Mwandishi huru ni yule anayeweza kutetea na kuisemea jamii yake kuhusu matatizo yaliyopo bila kikwazo." Kwa kutumia mifano, fafania kauli hii kwa kueleza mambo manne muhimu yanayoweza kumfanya mwandishi wa kazi za fasihi kuwa huru.

Mwandishi wa fasihi anahitaji uhuru ili aweze kuandika kwa uwazi na ukweli kuhusu masuala yanayoikumba jamii yake. Mambo manne muhimu yanayoweza kumwezesha mwandishi kuwa huru ni:

(i) Uhuru wa kujieleza:

Mwandishi anapaswa kuwa na uhuru wa kutoa mawazo na hisia zake bila hofu ya kudhibitiwa au kuadhibiwa. Hii inamwezesha kuandika kuhusu masuala nyeti kama vile ufasidi, ukandamizaji, na ukiukwaji wa haki za binadamu. Kwa mfano, katika riwaya ya Kuli ya Shafi Adam Shafi, mwandishi anaeleza kwa uwazi maisha magumu ya vibarua wa bandarini na ukandamizaji wanaokabiliana nao.

(ii) Uhuru wa kisiasa na kijamii:

Jamii yenye mfumo wa kisiasa unaoheshimu haki za binadamu na uhuru wa kujieleza inamwezesha mwandishi kuandika bila hofu ya mateso au kifungo. Kwa mfano, waandishi katika nchi zenye demokrasia thabiti wana nafasi nzuri ya kuandika kazi za fasihi zinazokosoa serikali au viongozi bila woga.

(iii) Uhuru wa kiuchumi:

Mwandishi anahitaji kuwa na uhakika wa kipato chake ili asiweze kushawishiwa na watu wenye nguvu za kiuchumi. Hii inamwezesha kuandika kwa uhuru bila kujali maslahi ya wafadhili au wadhamini. Kwa mfano, mwandishi akiwa na chanzo kingine cha kipato, anaweza kuandika kazi za fasihi zinazokosoa matajiri au makampuni makubwa bila hofu ya kupoteza kipato chake.

(iv) Elimu na ufahamu mpana:

Mwandishi mwenye elimu na ufahamu mpana anaweza kuchambua na kuelewa masuala mbalimbali ya kijamii, kiuchumi, na kisiasa. Hii inamwezesha kuandika kwa uhuru na kwa kina kuhusu matatizo yanayoikumba jamii yake. Kwa mfano, Shaaban Robert, akiwa na elimu na ufahamu mpana, aliweza kuandika kazi nyingi za fasihi zilizogusa masuala muhimu ya kijamii na kisiasa katika jamii ya Kiswahili.

2. "Usanii wa kifasihi ni zaidi ya usanii wa uchongaji au ususi." Taja na kuelezea mambo matano yanayofanya usanii wa kifasihi kuwa tofauti na usanii wa sanaa nyingine.

Usanii wa kifasihi unajitofautisha na sanaa nyingine kama vile uchongaji au ususi kwa mambo yafuatayo:

(i) Matumizi ya lugha:

Fasihi hutumia lugha kama nyenzo kuu ya kuwasilisha mawazo, hisia, na ujumbe. Lugha hii inaweza kuwa ya maandishi au ya mdomo, ikitumia mbinu mbalimbali za kisanaa kama tamathali za semi na mbinu za kisauti. Kwa upande mwingine, sanaa kama uchongaji hutumia maumbo na michoro kuwasilisha ujumbe bila kutumia lugha.

(ii) Uhusiano na hadhira:

Katika fasihi, hasa fasihi simulizi, kuna mwingiliano wa moja kwa moja kati ya msimulizi na hadhira. Msanii anaweza kubadilisha au kurekebisha kazi yake kulingana na mwitikio wa hadhira. Hii ni tofauti na

sanaa kama uchongaji au ususi ambapo kazi inakamilika bila mwingiliano wa moja kwa moja na hadhira wakati wa uumbaji.

(iii) Uwasilishaji wa wahusika:

Fasihi hutumia wahusika kuwasilisha maudhui yake. Kwa mfano, katika riwaya au tamthiliya, wahusika hupewa tabia na majukumu maalum yanayosaidia kufikisha ujumbe. Katika sanaa nyingine kama uchongaji, ingawa inaweza kuonyesha maumbo ya watu, haiwezi kuwasilisha tabia na mabadiliko ya wahusika kwa undani kama fasihi inavyoweza.

(iv) Uwezo wa kueleza hisia na mawazo ya ndani:

Fasihi ina uwezo wa kuingia ndani ya hisia na mawazo ya wahusika, na hivyo kumwezesha msomaji au msikilizaji kuelewa kwa kina hisia, mawazo, na mabadiliko ya kiakili ya wahusika. Sanaa nyingine kama uchongaji au ususi haziwezi kuonyesha moja kwa moja hisia na mawazo ya ndani ya wahusika wake.

(v) Uwezo wa kubeba na kuwasilisha maudhui changamano:

Fasihi inaweza kuwasilisha hadithi zenye mchanganyiko wa matukio, migogoro, na maudhui mbalimbali kwa kutumia njama na miundo ya hadithi. Hii inaiwezesha kufikisha ujumbe changamano na wa kina. Sanaa nyingine kama ususi au uchongaji zina mipaka katika kuwasilisha hadithi au maudhui changamano kwa sababu zinategemea zaidi picha au maumbo yasiyobadilika.

3. Washairi wengi ni jasiri katika kufichua maovu yaliyopo katika jamii ili kuziimarisha." Tetea usemi huu kwa kutoa hoja nne kwa kila kitabu katika diwani mbili ulizosoma.

Kauli inayosema "Washairi wengi ni jasiri katika kufichua maovu yaliyopo katika jamii ili kuziimarisha" inaonyesha jinsi washairi wanavyotumia kazi zao kuangazia na kukosoa matatizo mbalimbali ndani ya jamii kwa lengo la kuleta mabadiliko chanya. Katika diwani za Kimbunga na Chungu Tamu, waandishi wameonyesha ujasiri huu kwa kufichua maovu yafuatayo:

(a) Kimbunga – Haji Gora:

(i) Ufisadi na rushwa:

Haji Gora anazungumzia suala la viongozi wala rushwa na jinsi wanavyotumia madaraka yao vibaya kwa manufaa binafsi. Anakosoa tabia hii na kuonyesha athari zake mbaya kwa jamii, akihimiza uwajibikaji na uadilifu miongoni mwa viongozi.

(ii) Ubaguzi wa kijinsia:

Mwandishi anafichua jinsi wanawake wanavyonyanyaswa na kubaguliwa katika jamii. Anapinga mila na desturi zinazowakandamiza wanawake, akihimiza usawa wa kijinsia na haki za wanawake kuheshimiwa.

(iii) Umasikini na ukosefu wa haki za kijamii:

Haji Gora anazungumzia hali ya umasikini inayowakabili wananchi na ukosefu wa haki za kijamii. Anakosoa mfumo unaowafanya watu wengi kubaki katika umasikini huku wachache wakineemeka, akihimiza usawa na haki kwa wote.

(iv) Uharibifu wa mazingira:

Mwandishi anazungumzia suala la uharibifu wa mazingira unaosababishwa na shughuli za kibinadamu kama ukataji miti na uchafuzi wa bahari. Anahimiza utunzaji wa mazingira kwa manufaa ya kizazi cha sasa na kijacho.

(b) Chungu Tamu – Theobald A. Mvungi:

(i) Ulanguzi na biashara za magendo:

Mvungi anajadili jinsi ulanguzi unavyochochea dhiki katika jamii. Ulanguzi husababisha bidhaa kupanda bei na maisha kuwa magumu kwa wananchi wa kawaida. Katika shairi la "Chanzo ni wenye kauli", mshairi anasema:

"Mianza tukijua, mipango tajipangia, Kamwe pasiwe na njia, ulanguzi kujirudia, Iwe tu twahadithia, mithili historia."

Hapa, mshairi anahimiza jamii kuchukua hatua dhidi ya ulanguzi ili kuepuka madhara yake.

(ii) Viongozi wazembe:

Mwandishi anakosoa viongozi ambao wanahimiza wananchi kufanya kazi huku wakiendekeza uzembe na anasa. Katika shairi la "Wimbo wake hotubani", mshairi anasema:

"Cheo kiko mkononi, agizo li mdomoni, Kila siku yu pombeni, mchana kutwa ndotoni Wimbo wake hotubani, raia kazi fanyeni."

Hii inaonyesha jinsi viongozi wanavyoshindwa kuwa mfano bora kwa jamii.

(iii) Kukosekana kwa demokrasia:

Mvungi anazungumzia viongozi wa Kiafrika ambao hawako tayari kuachia madaraka, hali inayosababisha migogoro na ukosefu wa amani. Katika shairi la "Kademokrasi katoweka", mshairi anasema:

"Barani mabavu yatumika, Dikteta asijeanguka, Na majungu pia ayapika, Udikteta pasi shufaka, Nasimulia ya Afrika."

Hapa, mshairi anakemea utawala wa mabavu na ukosefu wa demokrasia barani Afrika.

(iv) Matabaka katika jamii:

Mwandishi anatumia taswira ya chatu na kuku kuonyesha matabaka mawili katika jamii: wanyonyaji (chatu) na wanyonywaji (kuku). Katika shairi la "Chatu na kuku", anasema:

"Babu hakujali swali langu, Akaendelea kunipasha habari, Piku alimezwa huku analia, Dua akawaombea chatu wote, Mabaya yawafike, Wapi kuku akamezeka, Paku akafungwa, Pangoni akafikishwa."

Hii inaonyesha jinsi wanyonge wanavyonyonywa na wenye nguvu katika jamii.

4. "Suala la uzalendo ni gumzo kwa jamii hivi sasa." Onesha masuluhisho manne yaliyotolewa na washairi ili kukabiliana na changamoto zinazohusiana na kukosa uzalendo kwa kutoa hoja nne kwa kila kitabu katika diwani mbili ulizosoma.

Katika diwani za Mapenzi Bora ya Shaaban Robert na Fungate ya Uhuru ya Mohamed S. Khatibu, washairi wamejadili suala la uzalendo na kutoa masuluhisho mbalimbali ili kukabiliana na changamoto za ukosefu wa uzalendo katika jamii.

(a) Mapenzi Bora – Shaaban Robert:

(i) Kukuza upendo na mshikamano:

Shaaban Robert anasisitiza umuhimu wa upendo na mshikamano miongoni mwa wanajamii kama msingi wa uzalendo. Anahimiza watu kupendana bila kujali tofauti zao za rangi, dini, au kabila, akiamini kuwa upendo wa kweli utafanya dunia kuwa mahali pazuri pa kuishi. Hii inajenga jamii yenye umoja na inayojali maslahi ya pamoja.

(ii) Kuridhika na hali halisi:

Mwandishi anahimiza watu kuridhika na hali zao na kuepuka tamaa mbaya. Anasema kuwa kutoridhika na hali yako kunaweza kusababisha tamaa mbaya, ambayo inaweza kupelekea mtu kukosa uzalendo na kufanya mambo yanayodhuru jamii. Kwa hivyo, kuridhika na hali yako ni njia mojawapo ya kukuza uzalendo.

(iii) Kuepuka chuki na ubaguzi:

Shaaban Robert anapinga chuki na ubaguzi katika jamii, akisema kuwa chuki ni kondo (mzigo usio na maana) unaorudisha nyuma juhudi za kusonga mbele. Anahimiza watu kuepuka chuki na badala yake kukuza upendo na mshikamano, ambao ni misingi ya uzalendo wa kweli.

(iv) Kuthamini na kuheshimu tamaduni na mila za jamii:

Mwandishi anasisitiza umuhimu wa kuthamini na kuheshimu tamaduni na mila za jamii kama njia ya kukuza uzalendo. Anasema kuwa mapenzi ya kweli ni muhimu kwa maendeleo ya nyanja zote za maisha ya binadamu, na kwamba kupendana ni ungwana. Hii inaonyesha kuwa kuthamini tamaduni na mila ni sehemu ya uzalendo.

(b) Fungate ya Uhuru – Mohamed S. Khatibu:

(i) Kuwa na uongozi bora:

Khatibu anasisitiza umuhimu wa kuwa na uongozi bora unaowajali wananchi wake. Anakosoa viongozi wanaotumia madaraka yao vibaya kwa kujinufaisha wenyewe na kusahau wananchi waliowachagua. Anasema kuwa viongozi wa Afrika wanaotawala kwa mabavu na kujiona wao ni werevu huku wakiwadharau wananchi ni wanafiki na wazandiki. Hivyo, anapendekeza kuwa na uongozi bora kama njia ya kukuza uzalendo.

(ii) Kuwa na umoja na ushirikiano:

Mwandishi anahimiza umoja na ushirikiano miongoni mwa wananchi kama njia ya kukuza uzalendo. Anasema kuwa wafanyakazi na wakulima wa Afrika wanapaswa kuungana na kushikamana ili kujiandaa kwa mapambano ya kuleta haki na usawa. Anasema kuwa umoja ni nguvu na utengano ni udhaifu, hivyo anapendekeza umoja na ushirikiano kama njia ya kukuza uzalendo.

(iii) Kuwa na ujasiri na kujitoa mhanga:

Khatibu anasisitiza umuhimu wa kuwa na ujasiri na kujitoa mhanga katika kupigania haki na usawa katika jamii. Anasema kuwa ili kuijenga jamii mpya, ni muhimu kuwa na ujasiri na kutoogopa vitisho. Anasema kuwa wananchi wanapaswa kuwa na ujasiri wa kupambana na viongozi wanaotumia madaraka yao vibaya na kuwanyonya wananchi.

(iv) Kupinga unyonyaji na dhuluma:

Mwandishi anakemea unyonyaji na dhuluma katika jamii, akisema kuwa bado kuna dhuluma, usaliti, unyonyaji, na wizi wa mali za umma. Anasema kuwa wizi umo kanisani, msikitini, kasirini, na bomani, na kwamba wanyang'anywao ni waumini. Hivyo, anapendekeza kupinga unyonyaji na dhuluma kama njia ya kukuza uzalendo.

5. "Waandishi wa kazi za fasihi hufanya kazi zenye tija kubwa kwa jamii ya Tanzania nyakati zote." Fafanua kauli hii kwa kutoa hoja nne kwa kila kitabu kutoka katika riwaya mbili ulizosoma.

Waandishi wa fasihi nchini Tanzania wamekuwa na mchango mkubwa katika kuelimisha, kuburudisha, na kuhamasisha jamii kupitia kazi zao. Kwa kuchambua riwaya mbili, tunaweza kuona jinsi waandishi wanavyotekeleza jukumu hili muhimu.

(a) Kuli – Shafi Adam Shafi:

(i) Kuelimisha kuhusu historia na maisha ya vibarua:

Shafi Adam Shafi, katika riwaya yake Kuli, anaelezea maisha ya vibarua wa bandarini (makuli) na changamoto wanazokabiliana nazo. Anatoa mwanga kuhusu hali ngumu za kazi, unyonyaji, na ukosefu wa haki za wafanyakazi, hivyo kuhamasisha jamii kutambua na kuthamini mchango wao.

(ii) Kukemea unyonyaji na ukosefu wa haki:

Mwandishi anakosoa vikali mfumo unaowanyima haki makuli na kuonyesha jinsi wanavyonyonywa na waajiri wao. Hii inasaidia kuibua mijadala kuhusu haki za wafanyakazi na umuhimu wa kuboresha mazingira ya kazi.

(iii) Kuhifadhi na kuendeleza lugha ya Kiswahili:

Kupitia Kuli, Shafi Adam Shafi anatumia lugha ya Kiswahili kwa ufasaha, akionyesha utajiri wa misemo, methali, na tamathali za semi. Hii inachangia katika kuhifadhi na kukuza lugha ya Kiswahili miongoni mwa wasomaji.

(iv) Kutoa burudani na kuhamasisha fikra:

Riwaya hii inatoa burudani kupitia hadithi yake ya kisisimua, huku ikihamasisha wasomaji kufikiria kuhusu masuala ya kijamii na kiuchumi yanayoathiri jamii yao.

(b) Vuta N'kuvute – Shafi Adam Shafi:

(i) Kuonyesha mapambano ya ukombozi:

Katika Vuta N'kuvute, mwandishi anaelezea harakati za kupigania uhuru dhidi ya ukoloni. Anatoa taswira ya jinsi wazalendo walivyopambana na ukandamizaji, hivyo kuhamasisha uzalendo na kujivunia historia ya nchi.

(ii) Kujadili masuala ya mapenzi na tamaduni:

Riwaya inagusa pia masuala ya mapenzi kati ya wahusika wa tamaduni tofauti, ikionyesha changamoto na uzuri wa mapenzi katika mazingira ya kitamaduni. Hii inasaidia jamii kuelewa na kuheshimu tofauti za kitamaduni.

(iii) Kuelimisha kuhusu umoja na mshikamano:

Mwandishi anaonyesha umuhimu wa umoja na mshikamano katika kufanikisha malengo ya kijamii na kisiasa. Hii ni somo muhimu kwa jamii kuhusu nguvu ya kushirikiana katika kufikia maendeleo.

(iv) Kukuza na kuhifadhi historia ya Zanzibar:

Kupitia hadithi na mazingira ya riwaya, Shafi Adam Shafi anahifadhi na kukuza historia na utamaduni wa Zanzibar, akiwapa wasomaji fursa ya kujifunza kuhusu maisha ya visiwani humo katika kipindi cha harakati za uhuru.

6. "Mienendo ya wahusika wakuu ni muhimu katika ujenzi wa dhamira za mwandishi wa kazi ya fasihi." Thibitisha kauli hii ukionyesha jinsi mienendo ya wahusika wakuu ilivyofanikiwa kuibua dhamira nne kwa kila kitabu kutoka katika riwaya mbili ulizosoma.

Katika riwaya za Usiku Utakapokwisha ya Mbunda Msokile na Vuta N'kuvute ya Shafi Adam Shafi, mienendo ya wahusika wakuu imetumika kwa ufanisi kuibua dhamira mbalimbali zinazolengwa na waandishi.

(a) Usiku Utakapokwisha – Mbunda Msokile:

(i) Dhamira ya umasikini na hali ngumu ya maisha:

Wahusika wakuu, Chioko na Gonza, wanaishi katika mazingira magumu ya umasikini. Chioko, licha ya kuwa na elimu ya darasa la saba, anashindwa kupata ajira na kuishia kuuza karanga ili kujikimu. Gonza naye anajihusisha na shughuli za uuzaji karanga na baadaye kujiingiza katika wizi kutokana na ugumu wa maisha. Mienendo yao inaonyesha jinsi umasikini unavyowalazimisha vijana kujiingiza katika shughuli zisizo halali ili kuishi.

(ii) Dhamira ya ukosefu wa ajira kwa vijana:

Chioko anahangaika kutafuta kazi ya ofisini bila mafanikio, hali inayomlazimu kufanya kazi za vibarua kama kuuza karanga. Ukosefu huu wa ajira unaonyesha changamoto zinazowakabili vijana wengi katika jamii na jinsi wanavyokosa fursa za kujiajiri au kuajiriwa rasmi.

(iii) Dhamira ya migogoro ya kisiasa na kijamii:

Serikali inatumia nguvu kuwahamisha walalahoi kutoka mijini na kuwapeleka vijiji vya ujamaa. Hata hivyo, baadhi ya wananchi, kama Nelli, wanatoroka na kurudi mijini, wakionyesha kutoridhishwa na sera za

serikali. Hii inaonyesha migogoro kati ya serikali na wananchi wake kuhusu masuala ya makazi na ustawi wa jamii.

(iv) Dhamira ya uhalifu na athari zake:

Gonza, kutokana na hali ngumu ya maisha, anaamua kujiingiza katika wizi. Hata hivyo, anapigwa risasi na kupoteza maisha. Mienendo yake inaonyesha jinsi uhalifu unavyoweza kuwa na madhara makubwa, ikiwemo kupoteza maisha, na hivyo kuonya jamii kuhusu hatari za kujihusisha na uhalifu.

(b) Vuta N'kuvute – Shafi Adam Shafi:

(i) Dhamira ya mapenzi na tamaduni:

Yasmini, msichana aliyeolewa na mzee kwa kulazimishwa, anamtoroka mumewe na kuanzisha uhusiano na Denge, kijana mwanaharakati. Mienendo ya Yasmini inaonyesha mapambano ya kijinsia na tamaduni zinazokandamiza wanawake, pamoja na juhudi za kujikomboa na kufuata mapenzi ya kweli.

(ii) Dhamira ya harakati za ukombozi:

Denge ni mwanaharakati anayepinga utawala wa kikoloni Zanzibar. Anashiriki katika mikutano ya siri na kupanga mikakati ya kupinga ukoloni. Mienendo yake inaonyesha ari ya wazalendo katika kupigania uhuru na haki za wananchi dhidi ya wakoloni.

(iii) Dhamira ya urafiki na ushirikiano:

Mwajuma, rafiki wa Yasmini, anamkaribisha Yasmini kuishi naye baada ya kumtoroka mumewe. Ukarimu na ushirikiano wa Mwajuma unaonyesha umuhimu wa kusaidiana katika nyakati za shida na jinsi urafiki wa kweli unavyoweza kuwa nguzo katika kukabiliana na changamoto za maisha.

(iv) Dhamira ya nafasi ya mwanamke katika jamii:

Yasmini anapinga ndoa ya lazima na kutafuta uhuru wa kuchagua mpenzi anayempenda. Mienendo yake inaonyesha mapambano ya wanawake dhidi ya mfumo dume na juhudi za kujikomboa kutoka katika minyororo ya mila kandamizi, hivyo kuibua mjadala kuhusu haki na nafasi ya mwanamke katika jamii.

7. "Waandishi wa kazi za fasihi hulenga katika kuumba upya jamii zao." Fafanua mbinu tano kwa kila kitabu katika tamthiliya mbili ulizosoma zilizopendekezwa na waandishi kama nyenzo za ujenzi wa jamii mpya.

Katika tamthiliya za Kwenye Ukingo wa Thim ya Ebrahim Hussein na Nguzo Mama ya Penina Muhando, waandishi wamependekeza mbinu mbalimbali za kuunda upya jamii zao kwa kuondokana na mila kandamizi na kukuza usawa na haki.

(a) Kwenye Ukingo wa Thim – Ebrahim Hussein:

(i) Kuachana na mila zilizopitwa na wakati:

Mwandishi anaonyesha umuhimu wa kuachana na mila na desturi ambazo hazina nafasi katika jamii ya kisasa. Mfano, ndoa za kikabila zinazoleta mgongano kati ya ukale na usasa zinapaswa kuachwa ili kujenga jamii yenye umoja na mshikamano.

(ii) Kukuza usawa wa kijinsia:

Hussein anapendekeza kuondoa mfumo dume unaomnyima mwanamke haki zake. Anasisitiza kuwa mwanamke apewe nafasi sawa na mwanaume katika masuala ya kijamii na kiuchumi ili kuchangia kikamilifu katika maendeleo ya jamii.

(iii) Kuelimisha jamii kuhusu haki za binadamu:

Mwandishi anahimiza utoaji wa elimu kwa jamii kuhusu haki za binadamu na umuhimu wa kuheshimu kila mtu bila kujali jinsia au kabila. Hii itasaidia kupunguza migogoro inayotokana na ubaguzi na ukandamizaji.

(iv) Kujenga umoja na mshikamano:

Tamthiliya inaonyesha umuhimu wa umoja na mshikamano katika jamii. Kwa kuondoa tofauti za kikabila na kijinsia, jamii inaweza kushirikiana kwa ajili ya maendeleo ya pamoja.

(v) Kukuza maadili na uwajibikaji:

Hussein anasisitiza juu ya maadili mema na uwajibikaji katika jamii. Anapendekeza kuwa kila mwanajamii awe na nidhamu na awajibike katika nafasi yake ili kuchangia katika ujenzi wa jamii bora.

(b) Nguzo Mama – Penina Muhando:

(i) Ukombozi wa wanawake:

Muhando anaonyesha juhudi za wanawake kujikomboa kutoka katika minyororo ya mfumo dume na manyanyaso wanayopata kutoka kwa wanaume na jamii kwa ujumla. Anapendekeza wanawake wapewe nafasi sawa katika nyanja zote za maisha.

(ii) Kukuza elimu kwa wote:

Mwandishi anasisitiza umuhimu wa elimu kwa wote, hasa kwa wanawake, ili waweze kushiriki kikamilifu katika maendeleo ya jamii na kujitetea dhidi ya ukandamizaji.

(iii) Kuondoa ubaguzi wa kijinsia:

Muhando anapendekeza kuondoa ubaguzi wa kijinsia katika jamii kwa kuhakikisha kuwa wanawake wanapata fursa sawa na wanaume katika masuala ya kijamii, kiuchumi, na kisiasa.

(iv) Kukuza ujasiriamali miongoni mwa wanawake:

Mwandishi anahimiza wanawake kujihusisha na shughuli za ujasiriamali ili kujitegemea kiuchumi na hivyo kupunguza utegemezi ambao unaweza kusababisha manyanyaso.

(v) Ushirikiano kati ya wanaume na wanawake:

Muhando anasisitiza ushirikiano kati ya wanaume na wanawake katika kujenga jamii mpya. Anapendekeza wanaume waunge mkono juhudi za wanawake za kujikomboa na kushirikiana nao katika nyanja zote za maendeleo.

8. Tamthiliya nyingi ni za machungu kutokana na ujumbe mzito unaobebwa kwa jamii. Thibitisha dai hili ukitafuna hoja nne zinazodhihirisha machungu kwa kila kitabu katika tamthiliya mbili ulizosoma.

Katika tamthiliya za Kwenye Ukingo wa Thim ya Ebrahim Hussein na Nguzo Mama ya Penina Muhando, waandishi wamewasilisha ujumbe mzito unaoibua machungu yanayoikumba jamii. Kupitia wahusika na matukio mbalimbali, tamthiliya hizi zinaonyesha changamoto na mateso yanayowakabili watu katika mazingira yao.

(a) Kwenye Ukingo wa Thim – Ebrahim Hussein:

(i) Mgongano wa tamaduni na vizazi:

Tamthiliya inaonyesha mvutano kati ya vijana na wazee kuhusu masuala ya ndoa na mila. Vijana wanataka kuoa au kuolewa na watu wa makabila mengine, lakini wazee wanapinga kwa kisingizio cha kulinda mila. Mgongano huu unasababisha machungu kwa vijana wanaoshindwa kutimiza matakwa yao ya moyo.

(ii) Unyanyasaji wa kijinsia:

Mwandishi anaonyesha jinsi wanawake wanavyonyimwa haki zao na kunyanyaswa kijinsia katika jamii inayofuata mfumo dume. Wanawake wanakosa fursa sawa na wanaume, hali inayosababisha machungu na mateso kwao.

(iii) Ukosefu wa mawasiliano katika familia:

Tamthiliya inaonyesha familia zinazokosa mawasiliano mazuri kati ya wazazi na watoto, hususan kuhusu masuala ya ndoa na mahusiano. Ukosefu huu wa mawasiliano unasababisha migogoro na machungu ndani ya familia.

(iv) Kifo cha mhusika mkuu:

Mwisho wa tamthiliya unahitimishwa kwa kifo cha Herbert, ambacho kinatokana na migogoro ya kimila na kijamii. Kifo hiki kinaibua machungu na huzuni kwa familia na jamii kwa ujumla.

(b) Nguzo Mama – Penina Muhando:

(i) Unyanyasaji wa wanawake katika ndoa:

Tamthiliya inaonyesha wanawake wakinyanyaswa na waume zao, wakipigwa na kunyimwa haki zao za msingi. Bi Pili, kwa mfano, anapigwa kila siku na mumewe na kunyimwa uhuru wa kufanya maamuzi. Hali hii inaleta machungu makubwa kwa wanawake katika jamii.

(ii) Umasikini na hali ngumu ya maisha:

Wanawake wanajitahidi kufanya kazi mbalimbali ili kujikimu kimaisha, lakini bado wanakabiliwa na umasikini kutokana na mfumo dume unaowakandamiza na kuwanyima fursa za kiuchumi. Hali hii inaleta machungu na kukata tamaa miongoni mwao.

(iii) Ukosefu wa elimu kwa wanawake:

Tamthiliya inaonyesha jinsi wanawake wanavyokosa fursa za kupata elimu, hali inayowafanya wasiwe na uelewa wa haki zao na kushindwa kujitetea dhidi ya unyanyasaji. Ukosefu huu wa elimu unaleta machungu na mateso kwa wanawake wengi.

(iv) Ubaguzi wa kijinsia katika jamii:

Mwandishi anaonyesha jinsi jamii inavyowabagua wanawake na kuwanyima nafasi za uongozi na maamuzi. Ubaguzi huu unaleta machungu kwa wanawake wanaotaka kuchangia kikamilifu katika maendeleo ya jamii lakini wanazuiwa na mfumo dume.

9. Soma shairi lifuatalo kisha jibu maswali yanayofuata:

Kila mvua jasho,
Maishaye ya kesho,
Si ya utajisho,
Achumacho ni posho,
Mbaya wake mwisho,
Lazima suluhisho,
Lakini kwa vitisho.

Wachimbaji mgodi,
Kwa bidii juhudi,
Bila yoyote kedi,
Au na ukaidi,
Na nyuma hawarudi,
Kwa kuwa ni weledi,
Lakini hafaidi.

Wavuvi baharini,
Maisha hatarini,
Wakiwa safarini,
Dhoruba na tufani,
Samaki kwa matani,
Yavuliwayo pwani,
Lakini bei chini.

Wakulima shambani,
Majembe mikononi,
Asubuhi na jioni,
Mazao kila fani,

Vuno kuwa sokoni,
Lakini pato duni.

Nao wafanyakazi,
Hutumia ujuzi,
Kuchapa sana kazi,
Kazi wanaenzi,
Kwa huba na mapenzi,
Bila ya ubazazi,
Lakini malofa.

Lazima waungane,
Wanyonge washikane,
Na washirikiane,
Dhuluma waikane,
Na wasaidiiane,
Lakini bila hofu.

Maofisi balaa,
Rushwa imezagaa,
Uozo uliojaa,
Hakuna manufaa,
Tumepigwa butwaa,
Wabaki kushangaa,
Lakini twateswa.

Majibu:

(a) Kichwa cha shairi: Maisha ya Wanyonge

(b) Dhamira ya mtunzi wa shairi:

- (i) Kuwakilisha maisha magumu ya wanyonge wanaofanya kazi kwa bidii bila kufaidi matunda ya kazi zao.
- (ii) Kushutumu dhuluma na rushwa zinazokandamiza wanyonge katika jamii.
- (iii) Kusisitiza mshikamano wa wanyonge katika kupinga uonevu na dhuluma.
- (iv) Kuhamasisha mabadiliko ya kijamii kwa kushirikiana na kusaidiana.

(c) Maana ya maneno kama yalivyotumika katika shairi:

- (i) Kedi: Vizazi au watoto.
- (ii) Weledi: Ujuzi au umahiri.
- (iii) Tufani: Dharuba au hali mbaya ya baharini.
- (iv) Ubazazi: Uchoyo au tabia ya kutowajali wengine.

(d) Achumacho ni posho: Mshairi ana maana kwamba wanyonge wanachokipata kutokana na kazi zao ni kidogo sana kiasi kwamba kinatosha tu kwa mahitaji ya msingi, siyo kwa kujilimbikizia utajiri.

10. Soma kifungu cha habari kifuatacho kisha jadili mbinu za kifani zilizotumika kufikisha ujumbe.

Aaah! Maskini ya Rabi eee! Hii ndio nchi tuliyonayo sisi. Nchi inayouja jasho! Nchi ombamba, nchi maskini, nchi ambayo wanawake huvaa nguo.... Nchi ambayo wanawake huvaa nywele za! Haya ndiyo maendeleo yetu....! Nchi ambayo wasichana huunguza nywele zao ili ziwe nyekundu mithili ya moto. Nchi ambayo wasichana hawataki uafrika! Tumelaaniwa hata na waduu wajinga wa kuabudu. Hata ndege wa angani waishio katika anga la nchi yetu wazidi kusunoneka.

Ama kweli penye miti mingi hakuna lakini sisi si mbwa mwitu. Sisi ni wanyama kama sungura. Akina baba kabwela wazidi kuongezeka. Usaliti! Usaliti! Usaliti! Tena usaliti! Usaliti ni chanzo cha maovu yote. Hata hivyo yote haya yana mwisho wake hata Gekorara alisema, “Kila jambo lina mwisho wake”. Hapo ndipo Mzee Karugamba alipogeuka na kuanza kazi yake ya kusulubisha.

Lakini Nyagichuro alimkemea kwa kumwambia, “Hakika na kweli, amini na amini ni wewe utaangamizwa kwanza. Ole wao wanaowasaliti wenzao! tena wenzao kabisa! Ni heri wasingelizaliwa! Siku yake inakuja ikiwaa moto mfano wa radi....” Haya yalikuwa maneno yake ya mwisho wakati Sanengu Isakuro alipotozamia kuwasaliti wananchi waliomchagua kwa kura nyingi sana.

Baada ya hapo ndipo niliposikia sauti nyororo ikisema “Kupuuzwa! Kudharauliwa! Kudhihakiwa! inatosha”. Hii ilikuwa ni sauti ya huzuni kubwa. Hapo ndipo nilipozinduka usingizini, usingizi wa mang’amung’amu. Nilishangaa kuona giza totoro limewaingia nchi zote. Simba wakali walizidi kututafuna na sasa tumebakia mifupa mitupu. Loo! Mipaka mitupu. Tumenyonywa, hatukunyonywa bali tumesalitiwa na kupuuzwa. Mazungumzo kati ya wenye vitambi, wenye vyeo na walaghai hayana mafanikio kwetu! Je, tunaelekea wapi? Je, tunatoka wapi? Je, tuko wapi? Je tutafika? Sisi sote hatuna budi kujituliza uliza maswali haya, kwani leo ni leo, asemaye kesho mng’ong’o na kikulacho ki nguoni mwako.

Sauti nyingine ilisikika ikinena, “Tuseme na nani sasa na wakati umekwisha pita; wanenaji; tuseme kitu gani hali tumechoka taabani, hatujuiwezi; tuseme shauri gani katika nyakati kama hizi za kupita, na wala hatufahamu tutawalie kitu gani, tukitafute wapi kitu cha kuwalia! Acheni kutuangaanga. Machungu yanatuchomeka.”

Majibu:

Mbinu za kifani zilizotumika:

1. Taswira: Matumizi ya picha halisi yanayoibua maono akilini, mfano, "Simba wakali walizidi kututafuna na sasa tumebakia mifupa mitupu."
2. Tashbihi: Kulinganisha vitu viwili kwa kutumia maneno ya kulinganisha, mfano, "Siku yake inakuja ikiwaa moto mfano wa radi."
3. Methali: Methali za Kiswahili zimetumika kuwasilisha ujumbe, mfano, "Kikulacho ki nguoni mwako."
4. Kinaya: Hali ya kutaja jambo lililojificha kwa njia ya kejeli, mfano, "Tumesalitiwa na kupuuzwa na wenye vyeo na walaghai."
5. Lugha ya mazungumzo: Mazungumzo ya kawaida kati ya wahusika, mfano, “Tuseme na nani sasa na wakati umekwisha pita."

6. Mazingira ya huzuni: Lugha ya kusikitisha imetumika kuonyesha hali ya taifa, mfano, "Hii ilikuwa ni sauti ya huzuni kubwa."
7. Ucheshi: Licha ya hali ya huzuni, maelezo kama "wanawake huvaa nywele za..." yanatoa ucheshi wa kinaya.
8. Urejeshi: Hali ya kurudi nyuma kuelezea matukio ya kihistoria, mfano, "Haya yalikuwa maneno yake ya mwisho wakati Sanengu Isakuro alipotozamia kuwasaliti wananchi."
9. Lugha ya mkebe: Maneno ya kebehi yametumika, mfano, "Mazungumzo kati ya wenye vitambi, wenye vyeo na walaghai."
10. Mafumbo: Fumbo linatolewa kwa njia ya maswali, mfano, "Je, tunaelekea wapi? Je, tunatoka wapi?"